

Українська легко!

Наталія Клименко
Павло Мельник-Крисаченко

мова
ДНК НАЦІЇ

УДК 81-2
ББК 81.2
К49

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Якщо ви, дорогий читачу, сумніваєтеся, як сказати українською мовою правильно, якщо хочете висловитись образно, якщо мрієте говорити точно, красиво, гарно та виразно — ця книга для вас. Наочно й детально, схематично, але ґрунтовно, серйозно, проте і з гумором вона допоможе вам удосконалити українське мовлення. А ви ж знаєте, що свою рідну мову треба вивчати все життя.

*Кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови і прикладної лінгвістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
О. М. Сидоренко*

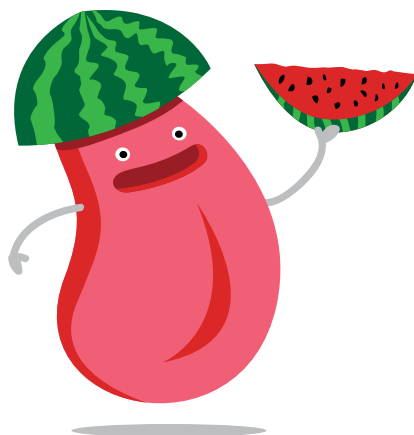
В авторській редакції

Дизайн обкладинки й ілюстрації Павла Мельника-Крисаченка

ISBN 978-617-12-2065-2 (PDF)

- © «Мова — ДНК нації», 2016 р.
- © Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», видання українською мовою, 2016 р.
- © Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», художнє оформлення, 2016 р.

Каву́н

В українській мові слова «арбуз» немає, натомість є «кавун». Приклади вживання: «А ниви пахли хлібами, динями, кавунами, і шуліки високо в небі погойдувалися на крилах» (Григір Тютюнник); «Його голова, голена й кругла, немов кавун, здіймалась над усіма» (Михайло Коцюбинський).

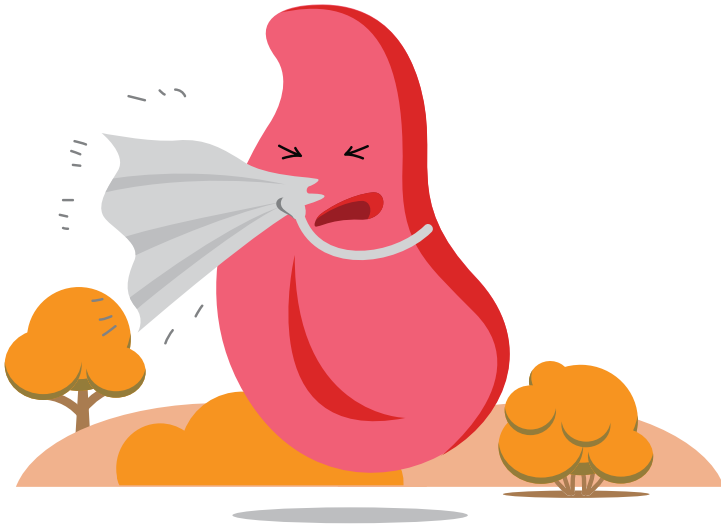
Я обожнюю **оксамитовий** сезон!

«Бархатний сезон» — суржик. Додатковий приклад:
«Найголовнішого я вам не сказала — на курорт їду! Гагри!
Жовтень! Оксамитовий сезон» (Вадим Собко).

Тепер у мене є **приватний** бізнес!
P. S. «Часний бізнес» — це росіянізм.

Крім того, правильно говорити: приватна власність, приватний літак, приватне життя, приватні справи тощо. Додатковий приклад: «Я завжди вміла відрізнати публіцистику від приватних справ» (Леся Українка).

Осінь прийшла, а з нею —
головний біль і нестерпний нежить.

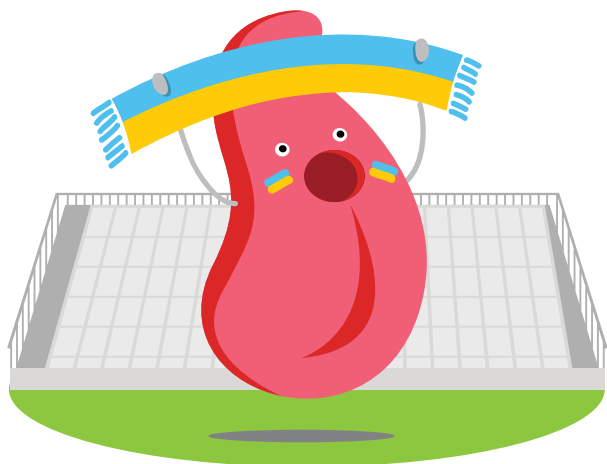
В українській мові слова «біль», «нежить», «мозоль», «кір», «Сибір» — іменники чоловічого роду. Додатковий приклад: «Проценко нажив страшенний нежить і цілими днями не виходив з хати» (Панас Мирний).

Сонечко

Бездрик, бедрик, зозулька.
P. S. «Божа корівка» — калька.

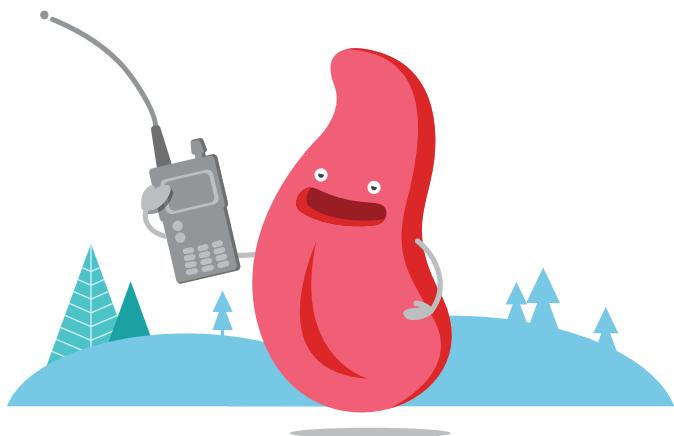
Є безліч дитячих примовок про сонечко.
Ось одна з них:
Лети, лети, сонечко,
на дідове полечко,
на бабине зілячко,
на наше подвір'ячко!

Чи є тут серед нас палкі **вболівальники**?
Р. S. «Болільник» — прикра калька.

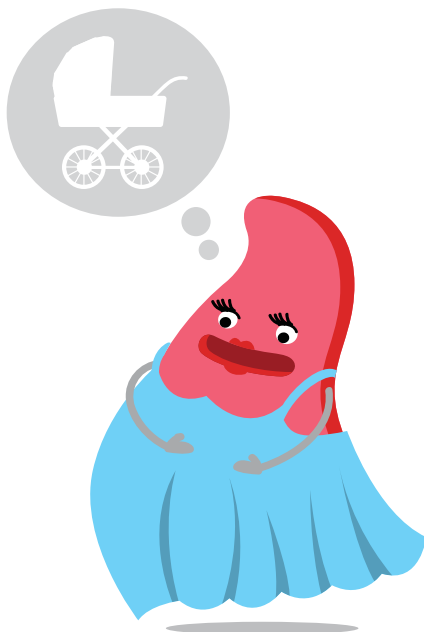
В українській мові є дієслово «вболівати» («уболівати») — сильно переживати за щось, наприклад за успіх улюбленої команди у спортивних змаганнях. Саме тому активних прихильників «Динамо Київ» потрібно називати «вболівальниками».

Бути правим чи мати рацію?

З кимось згодні? Кажіть: **«Ви маєте рацію»** або **«Ваша правда»**. «Ви праві» — це калька.

В українській мові слово «правий» має різні значення: «протилежний лівому», «невинний, справедливий», «рівний», а от у значенні «слухний» не використовується. Російський вислів «Вы правы» має такі українські відповідники: «Ви маєте рацію» і «Ваша правда».

Це так чудово — **бути при надії...**
P. S. «Бути в цікавому стані» — калька.

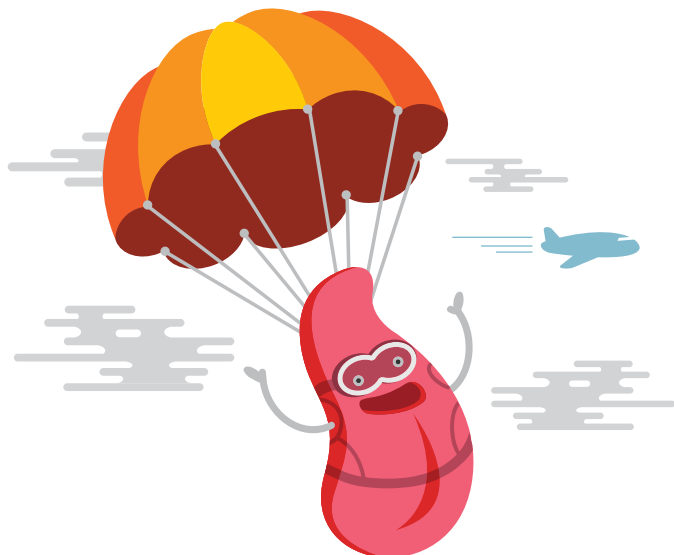
Синоніми слова «вагітна»: при надії, у тяжі, у поважному стані, важка. Додаткові приклади: «Берегтися треба, особливо в тяжі» (Гнат Хоткевич); «Пані моя нездужає: вона в поважному стані» (Словник Бориса Грінченка).

В останній час чи останнім часом?

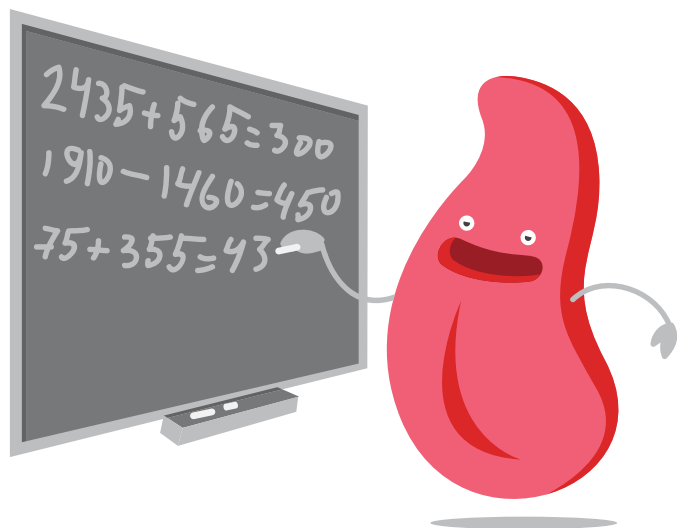
Останнім часом я п'ю багато кави.
P. S. «В останній час» — калька.

Крім того, варто говорити: іншим часом (а не «в інший час»), другим разом (а не «в другий раз»), тим часом як (а не «у той час коли»), цими днями (а не «на цих днях»). Додаткові приклади: «Другим разом напишу тобі більше, а тепер бувай здоров» (Тарас Шевченко); «Все бачила і чула... докладно описувати не буду, а то дуже довго вийде, нехай іншим часом напишу» (Леся Українка).

Я без **вагань** погодився
стрибнути з парашутом.
P. S. А **коливання** бувають у маятника.

Російське слово «колебания» українською перекладається по-різному. Якщо ми говоримо про періодичні зміни певних величин, доречно використовувати слово «коливання»: коливання маятника, коливання температури, електричне коливання тощо. Коли йдеться про сумніви або нерішучість, варто вживати слово «вагання».

Я **вважаю**, що **вмію рахувати**.

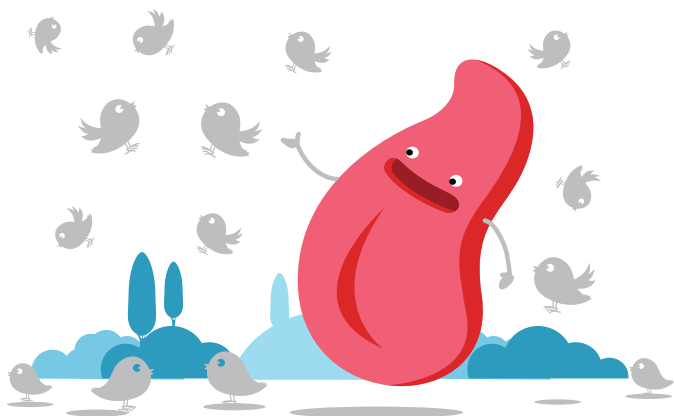
Слово «рахувати» доречно вживати тільки в прямому значенні, а для висловлення своєї думки вживають інше дієслово — **вважати**. Порівняйте: «Андрій Бурма вважав, що він найкраще за всіх уміє бігати на лижах» (Олесь Донченко); «Два сержанти зупинили колону, почали рахувати людей» (Григорій Тютюнник).

Вимикайте світло,
коли виходите з кімнати!
P. S. «Включити (виключити)
світло» — росіянізм.

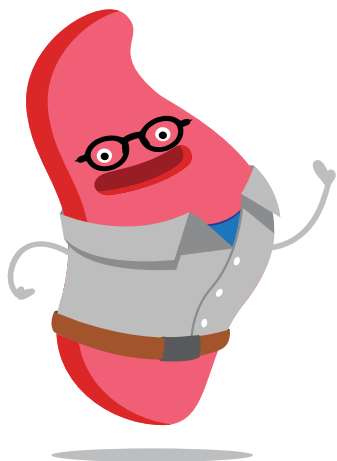
Крім того, потрібно говорити: увімкнути (вимкнути) електрику, радіо, вентилятор, опалення, телевізор тощо. Натомість можна включити когось до списків або виключити зі складу команди.

Від нічого робити чи знічев'я?

Зніч'єв'я я почав лічити горобців.
P. S. «Від нічого робити» — калька.

Додаткові приклади: «Ну, дарма, не варто нам про тее говорити, що там вигадують знічев'я люди» (Леся Українка); «Семен Іванович не спав і не відпочивав по праці, він просто собі лежав знічев'я» (Борис Антоненко-Давидович).

Відносини

економічні, ринкові,
політичні, суспільні, сімейні,
міжнародні, дипломатичні

Взаємини

особисті, родинні, взаємини
між чоловіком і жінкою,
взаємини між дітьми

Стосунки

особисті, позашлюбні,
стосунки з колегами,
з'ясовувати стосунки;
міждержавні стосунки

Російське слово «отношения» («отношение») має різні відповідники в українській мові.

Відносини — переважно суспільні зв'язки; зв'язки між країнами, організаціями тощо.

Взаємини — особисті зв'язки між людьми.

Стосунки — зв'язки між людьми, рідше — зв'язки між абстрактними поняттями, державами, різними організаціями.

ЗМІСТ

Антисуржик

Арбуз чи кавун?	4	Їх і їхній	35
Бархатний чи оксамитовий сезон?	5	Качка і хитавиця	36
Бізнес часний чи приватний? ...	6	Клубніка чи полуниця?	37
Біль і нежить	7	Кращий і найкращий	38
Божа корівка чи сонечко?	8	Кружка, чашка і кухоль	39
Болільник чи вболівальник?	9	Крупним чи великим планом? ..	40
Бути правим чи мати рацію? ...	10	Ландиші чи конвалія?	41
Бути при надії	11	Лодка чи човен?	42
В останній час чи останнім часом?	12	Любий чи будь-який?	43
Вагання і коливання	13	Миндальний чи мигдалевий? ...	44
Вважати і рахувати	14	Морковний чи морквяний? ...	45
Виключити світло чи вимкнути?	15	На протязі чи протягом?	46
Від нічого робити чи знічев'я? ...	16	На цей рахунок чи щодо цього?	47
Відносини, стосунки, взаємини, відношення, ставлення	17	Наздогнати чи надолужити? ...	48
Відносини, стосунки, взаємини, відношення, ставлення	18	Накип сильний чи сильна?	49
Гадати і ворожити	19	Налічка чи готівка?	50
Гладити і прасувати	20	Нанести і завдати	51
Говорити українською	21	Натощак чи натщесерце?	52
Гребля і веслування	22	Не під силу	53
Гуртом і вроздріб	23	Олія, масло, мастило	54
Дівічник чи дівич-вечір?	24	Оточуюче середовище чи довкілля?	55
Доля правди чи часточка правди?	25	Парик чи перука?	56
З наступаючим...?	26	Перекладати й переказувати ...	57
Заважати і мішати	27	Переписуватися чи листуватися?	58
«Заключатися»	28	Під відкритим небом чи просто неба?	59
Заключати угоду чи укладати? ...	29	Підводити підсумки чи підбивати?	60
Залишити в спокої чи дати спокій?	30	«Підходящий»	61
Згідно з і відповідно до	31	Піон чи півонія?	62
Здавати іспити чи складати? ...	32	Площадка чи майданчик?	63
Зустрічатися і траплятися	33	По вулиці, вулицею, на вулиці ...	64
Іти врозвалку чи перевальцем?	34	По крайній мірі чи принаймні?	65
		По складах чи по складах?	66
		По суботам чи по суботі?	67
		Повільним кроком чи тихою ходою?	68

Попередити і запобігти	69	Слідувати	84
Прививати		Слідуючий чи наступний?	85
чи прищеплювати?	70	Сосулька чи бурулька?	86
Приємного апетиту		Співпадіння чи збіг?	87
чи смачного?	71	Стелька чи устілка?	88
Признатися в коханні		Так як чи оскільки?	89
чи освідчитися?	72	Текучість чи плинність?	90
Приймати чи брати до серця? ...	73	Терпіння лопнуло чи	
Приймати чи брати участь? ...	74	терпець урвався?	91
Прийняти міри чи вжити		Тримати слово чи	
заходів?	75	дотримуватися слова?	92
Прийшло в голову чи спало		Тушити чи тушкувати	
на думку?	76	капусту?	93
Приносити вибачення чи		У кінці кінців чи зрештою? ...	94
просити?	77	У розстрочку чи на виплат? ...	95
Рибалка і риболовля	78	У цьому році чи цього року? ...	96
Робити пропозицію чи		Учімо, читаймо, співаймо... ..	97
просити руки?	79	Хвилююча зустріч чи	
Розбити чи посадити?	80	зворушлива?	98
Рокова помилка		Чинне законодавство	99
чи фатальна?	81	Корисний словничок	100
Сірень чи бузок?	82	Корисний словничок	101
Скасувати чи відмінити?	83	Корисний словничок	102

Наголос

Асиметрія	104	Кухонний	125
Бовтати	105	Лате	126
Вантажівка	106	Легкий	127
Видання	107	Листопад	128
Випадок	108	Локшина	129
Витрати	109	Мережа	130
Горошина	110	Кілометр, сантиметр,	
Граблі	111	міліметр	131
Данина	112	Начинка	132
Дрова	113	Ненависть	133
Зручний	114	Вести і нести	134
Каталог	115	Ніздря	135
Кидати	116	Новий	136
Кишка	117	Обруч	137
Колесо	118	Одинадцять	138
Корабель	119	Одноразовий	139
Косий	120	Олень. Отаман	140
Котрий	121	Подруга і приятель	141
Кроїти	122	Покрова	142
Кропива	123	Причіп. Разом	143
Курятина	124	Ремінь	144

Ринковий	145	Фаховий	152
Середина	146	Феномен. Фольга	153
Солодощі	147	Циган	154
Спина	148	Чарівна	155
Страшний	149	Черговий	156
Тонкий і товстий	150	Чорнозем	157
Фартух	151	Чорнослив	158

Пароніми, омоніми

Адрес і адреса	160	Книжковий і книжний	172
Атлас і атлас	161	Мимохідь і мимохіть	173
Виборний і виборчий	162	Нервувати і нервуватися	174
Вітряний і вітровий	163	Обумовлювати і зумовлювати	175
Грати і відігравати роль	164	Ожеледь і ожеледиця	176
Гривна і гривня	165	Поверховий і поверхневий	177
Громадський і громадянський	166	Сідайте і присідайте	178
Дощовий і дощовитий	167	Уява і уявлення	179
Дружний і дружній	168	Хрещений і хресний	180
Закордон і за кордон	169	Хутровий і хутряний	181
Запитання і питання	170	Чисельний і численний	182
Змерзнути і замерзнути	171		

Синоніми

Взимку	184	Красуня	196
Витрачати	185	Кричати	197
Відкривати чи відмикати	186	Любити і кохати	198
Відкривати чи відмикати?	187	Масляна	199
Відкривати чи відчиняти?	188	Немовля, дитя, діти	200
Відкривати чи розгортати?	189	Одержувати, отримувати, здобувати, набувати	201
Відкривати чи розплющувати?	190	Діставати, набувати	202
Говорити	191	Проноза	203
Говорити	192	Святвечір	204
Горизонт	193	Спека	205
Заважати	194	Чудово	206
Завірюха	195		

Правопис

Будь ласка	208	Жовтогарячий	210
До речі	209	Кримськотатарський	211

На добраніч!	212	Напам'ять і на пам'ять	215
На жаль	213	Незважаючи і не дивлячись	216
Надворі і на дворі	214	По хліб чи за хлібом?	217

Фразеологізми

Бити байдики	220	таємниці	244
Бідний	221	Незчутися	245
Виснажений	222	Ніколи	246
Втратити здатність говорити ...	223	Ніч-мати дасть пораду	247
Говорити улесливо і дошкульно	224	Палицею кинути	248
Годувати жданиками	225	Передати куті меду	249
Далеко куцо́му до зайця	226	Печені голуби не летять до губи	250
Досвідчена людина	227	Плакати	251
Дрімати, хотіти спати	228	Потрапити в неприємну ситуацію	252
Дуже багатий	229	Прихилити небо	253
Дуже вродливий	230	Про душевне заспокоєння ...	254
Дуже темно і дуже світло ...	231	Пускати бісики	255
Дуже тісно	232	Пускатися берега	256
Залицятися	233	Робити швидко і повільно ...	257
Замілювати очі	234	Розумний, кмітливий, здібний	258
Запальна людина	235	Сміятися, реготати	259
Крига скресла	236	Спіймати (ухопити) облизня	260
Критикувати, сварити	237	Ставити питання руба	261
Ловити (пускати) півня	238	Схожі, однакові	262
Ловити гав	239	Тремтіти від холоду	263
Ловити окунів	240	У свинячий голос	264
Ловити рибку в каламутній воді	241	Хоч греблю гати	265
Ловити ротом мух	242	Швидко бігти, тікати	266
Мало і багато з'їсти	243		
Мовчати, дотримуватися			

Цікавинки

Барва і фарба	268	Вклад і внесок	277
Білет і квиток	269	Кафе «Птах»	278
Веселка	270	Нагода і пригода	279
Веселка	271	Об'єм і обсяг	280
Виключення і виняток	272	Освічений, досвідчений, обізнаний	281
Виключний і винятковий ...	273	Тепер і зараз	282
Вислів і вираз	274	Українські назви сузір'їв зодіаку	283
Військовий і воєнний	275		
Вірний чи правильний?	276		